

STEPHANIE DRAY

Lafajeto pilies moterys

Trys moterys,
trys epochos,
vienas laisvės troškimas

ROMANAS

STEPHANIE DRAY

Lafajeto
pilies
moterys

Iš anglų kalbos vertė
Kristina Miliūnienė

R o m a n a s

VILNIUS 2022

Stephanie DRAY
THE WOMEN OF
CHATEAU LAFAYETTE
Berkley, an imprint of
Penguin Random House LLC,
New York, 2021

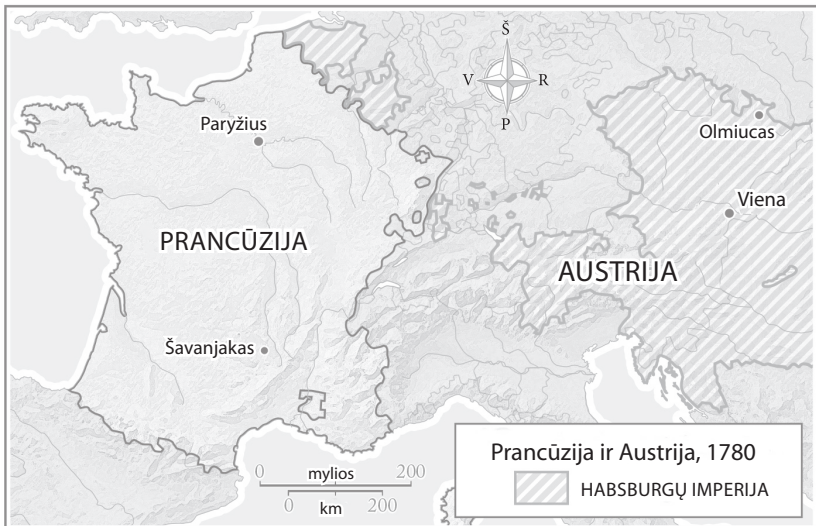
Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt.

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama šį kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Copyright © 2021 by Stephanie Dray
© Mark Owen/ Trevillion Images, viršelio nuotrauka
© David Lindroth / Berkley, žemėlapiai
© Kristina Miliūnienė, vertimas į lietuvių kalbą, 2022
© „Tyto alba“, 2022

ISBN 978-609-466-672-8

IŽANGA

*Šavanjakas man yra šventovė,
kaupianti viską, kas šventa širdyje*

GILBERT DU MOTIER,
MARKIZAS DE LAFAYJETTE

PASAULYJE YRA VIETŲ, KUR MŪRUOSE TEBEAIDI PRAEITIS. Tokia vieta yra ir *Château de Chavaniak* – Šavanjako pilis. Čia, Prancūzijos širdyje – kur kadaise iš ugnies nelaisvės išsiveržusi lava pakilo į dangų, – gimė klajojantis riteris, kovėsis vienoje revoliucijoje ir įžiebęs kitą, nutraukęs monarchijos grandines ir keitęs pasaulį.

Jis vardu Lafajetas, jo švytinti balta pilis tapo laisvės tvirtove, o jam mirus dviejų pasaulinių karų metais ją apsaugojo amerikiečiai, globoję iš viso daugiau kaip dvidešimt penkis tūkstančius sergančių našlaičių, pabėgėlių vaikų.

Daugumą pilių gina vyrai.

Šią gynė moterys.

PROLOGAS

Marta

*Šavanjakas-Lafajetas
1939 metų rugpjūtis*

MINTIMIS NUOLAT SUGRĮŽTU Į PILĮ.

Sėdėdama prie lango pokylių salėje stebiu vėluojančius svečius, jie atvažiuoja žvilgančiais kupė, kabrioletais ir rodsteriais, vairuotojai signalizuoja, stengdamiesi apvažiuoti spūstį. Violetinėje saulėlydžio migloje būrys brangakmeniais pasipuošusių moterų jau plūsta pro duris ir „Chanel No. 5“ debesies gaubiamos pabyra ant įvijų laiptų – visos tikisi pamatyti istorinius čia gimusio prancūzų generolo reliktus.

Visi nekantrauja patekti į šią senovinę buveinę uolose, o aš noriu iš čia ištrūkti...

Gyvenu tarp šių sienų nuo kūdikystės, kai kažkurioje Paryžiaus gatvėje mane surado šią pilį valdantys amerikiečiai labdariai. Su kitais vaikais, per Didįjį karą netekusiais vieno ar abiejų tėvų, aš čia sulaukiau pilnametystės – prancūzaitė, kalbanti angliškai, žaidžianti beisbolą, žiaumojanti kramtomąją gumą ir žiūrinti hollywoodinius nebyliojo kino filmus. Turėjau laimės gauti puikų išsilavinimą – ką jau kalbėti apie sunkiai įveiktas pamokas kariaujant su mušeikomis kieme, – bet dar nebuvo nuo pilies nutolusi labiau negu už poros valandų kelio Klermone-Ferane, kur laikiau egzaminą mokytojos licencijai įgyti.

Gal ir savanaudiška iš gyvenimo norėti daugiau nei gali pasiūlyti nuo visko atskirtas Prancūzijos miestelis tarp kalnų, bet dabar, kai jau esu dvidešimt trejų, trokštu pamatyti daugiau pasaulio. Dėl to man ir reikia stipendijos mokytis Paryžiaus *École des Beaux-Arts**.

Kai pirmą kartą kreipiausi dėl Lafajeto atminimo fondo stipendijos, man pasakė, kad esu per jauna. Antrąjį kartą komisija priminė, kad stipendija numatyta tik *vaikinams*, užaugusiems pilies našlaičių prieglaudoje ar lankiusiems jos prestižinę mokyklą. Dar kitais metais jie užsiminė, esą aš tam jau per sena ir iš tikrųjų turėčiau pasvarstyti, ar neištekėjus. Bet aš niekada nemaniau esanti šeimos žmogus, o šį vakarą gavau paskutinį šansą, taigi vogčiomis vis žvilgčioju į demonstruojamą savo kūrinį, stengdamasi nuspėti, kaip svečiai ir komisijos nariai reaguoja į mano iškaltą mažiau žinomos Lafajetų asmenybės biustą.

Ak, būčiau mielai iškalusi ką nors labiau *avant-garde* už šventuolę seniai pamirštą revoliucijų didvyrio žmoną, bet menininkams reikia turėti iš ko valgyti. O komisijos nariai man stipendijos neduos, jei nepažadinsiu jų patriotinių jausmų. Galima nuspėti, kad laimės kuris nors mano varžovas vyrukas, tegu ir Samiras Bensaidas, Alžyro prancūzas, šįvakar vilkintis smokingą ir užsidėjęs fesą. Generolo Lafajeto mūšių dioramos, jo kelionių žemėlapiai, esė apie jo filosofiją. Norėjau išsiskirti, todėl ir pasinaudojau Lafajeto žmonos portretu kaip skulptūros modeliu.

Maniau, kad būtent ji bus mano bilietas ištrūkti iš šių kalnų. Bet dabar nerimauju padariusi *La Femme Lafayette*** antakius tokius iškilius, o jos aštuonioliktojo amžiaus stiliaus šukuoseną pernelyg... *sušiauštą*.

Tokią susirūpinusią mane pabučiuoja Anri Pintonas linkėdamas sėkmės. Mudu įsimylėję nuo tada, kai jis vaikščiojo trumpomis

* Paryžiaus dailės mokykloje. – Čia ir kitur vertėjos pastabos.

** Lafajeto žmonos (*pranc.*).

kelnėmis, o aš – su kasytėmis, nors *įsimylėjęs* buvo labiau jis, o ne aš. Dabar jis jau toks suaugęs, kad gali vilkėti tiek smokingą, tiek fraką, atrodo lyg nužengęs iš Franko Kapros filmo ir sako man:

– Atsipalaiduok, baltapūke, tiesiog kvėpuok.

– Nežinau, ar įmanoma kvėpuoti su tokia suknele, – nusiskundžiu tampydama prašmatnios baltos suknelės diržiuko galus – tas velnio dizaineris paėmė daugiau, nei aš išgaliu mokėti iš savo mokytojiškos algelės. Šiaip vaikštau su kelnėmis ir kaubojiškais baltais, bet dabar turiu padaryti įspūdį turtingiems globėjams, kurių dėka gyvuoja ši įstaiga ir kurie surengia tokius labdaros pokylius kaip šis.

Nors, tiesą sakant, tai veikiau atsisveikinimo vakaras. Žvelgdama į kiemą, kur be vėjo nukaro Prancūzijos trispalvė ir Amerikos juostuota žvaigždėta vėliavos, prisimenu, kaip visi šioje pilyje sakydavo: *šios vėliavos plevėsuoja arba krinta drauge*. Bet ar tai ne pasityčiojimas? Pasklidus kalboms apie karą amerikiečiai, nusipirkę ir atnaujinę šią seną pilį, išvyksta. Mofatai, gyvenę čia tiek, kiek ir aš, jau seniai išsikraustę, o prieš kelias savaites išvyko ir ponija Beatrisė – ryški asmenybė, šios institucijos steigėja ir direktorė. Ji sakė padėjusi nutempti Ameriką į praėjusį karą ir, jei reikės, tą padarysianti vėl.

Šiuo metu preventoriumas paliktas prižiūrėti baronienei de LaGranz, dabar aiškinančiai pribloškiamai puošnioms, brangakmeniais apsikarsčiusioms vidutinio amžiaus moteriškėms, siurbčiojančioms rausvą vermuto kokteilį, kad ši pokylių salė, vadinamasis *filosofo salonas*, su meile restauruota, kad taptų tokia pat puiki, kaip aštuonioliktame amžiuje, su aukštais auksuotais veidrodžiais ir ką tik nublizgintomis parketo grindimis. O jos vyras baronas, atsiskyres su svarbiausiais valdybos nariais – cigarus įsikandusiais vyriausybininkais ir pypkes papsinčiais prancūzais pramonininkais – piktai šūkauja apie komunistus ir fašistus ir ar mes esame pasiruošę karui su Hitleriu.

Dėl visų tų kalbų apie karą pokylio nuotaika šiek tiek desperatiška – žmonės kalba per greitai, per daug valgo ir per garsiai juokiasi, tartum kitos progos nebegaus...

– Čia jau persistengta, – sako mūsų draugas Samiras, mostel-damas į gausą bufete, šampano kibirėlius ir rožių girliandas, nukarusias nuo raižytų auksuotų durų. – Bet manau, šitie piniguočiai nesitrenktų į kalnus vien dėl pobūvio su kepiniais, tad kol jie čia, išpeškim iš jų visus pensus, svarus ir frankus.

– Pašnekėjai kaip koks komunistas, Semai. Varyk ir toliau taip, o aš paskūsiu tave baronui, – pasišaipau.

Semas šypsosi.

– Juk nesigriebsi to, Marta, kad nukonkuruotum, ką?

– Našlaičio devizas, – primenu jam. – Visada žiūrėk *tik savęs, savo, viskas man*.

Jis juokiasi, bet aš gi rimtai. Mes draugai, tad žinau, kad Semui reikia tos stipendijos, bet man reikia labiau. Jau beveik girdžiu Paryžiaus profesorius tariant mano vardą rafinuotai prancūziškai, o ne šiurkščiai amerikietišškai. Jaučiu, kaip kyla jauduliukas, pirmą kartą apsilankius Luvre, beveik jaučiu espresso skonį kavinukėse, iš kurių matyti Eifelio bokštas, o pirštai panižo piešti prie Senos. Šis vakaras – mano jaudinamo naujo gyvenimo pradžia!

Aštuntą valandą krimsdama užkandžiu šviežias daržoves prisiverčiu kantriai klausytis kalbų apie pastangas rūpintis labdara čia, Lafajeto pilyje, kai našlaičių prieglauda, kurioje užaugau, buvo uždaryta, kad būtų įkurtas pažangus medicininis preventoriumas, gydykla nusilpusiems dėl prastos mitybos ir tuberkulioze sergan-tiems vaikams.

Devintą Anri man pasako, kad atrodau kaip Greta Garbo, bet šokdama su juo pagal „Rytoj bus kita diena“, jaučiuosi kaip Pelenė.

Tada lygiai dešimtą paskelbiama, kas laimėjo stipendiją, ir mano karieta į geresnę ateitį virsta dideliu išsipūtusiu moliūgu...

Vienuoliktą aš sėdžiu apgirtusi ant suolo rožių sodelyje ir

mąstau su nugertu iki pusės buteliu šampano, nugvelbtu padėklų *hors d'oeuvres** ir savuoju Lafajeto žmonos biustu. Vogčiomis pasiėmusi nuo pjedestalo, dabar žvelgiu į jį kritiko akimis.

– Pripažįstu, atrodai ne per geriausiai.

Bet su tais vešliais antakiais skulptūra atrodo gana įdomiai. Komisija turėjo tai pripažinti.

Filisteriai.

Tiesiai iš butelio nugeriu šampano, nes dar nesu tiek įkaušusi, kad grįžčiau į pilį, kur pokylis vyksta toliau be manęs. Man gaila savęs. Nuotaika juodų juodžiausia. Ir nejaučiu dėkingumo.

– Ak, nežiūrėk į mane taip, – sakau akmeninei markizei, tartum tos moters akys galėtų žvelgti man į kaltą sielą. – Turėjai visą pasaulį, paduotą ant sidabrinio padėklo. Titulą, turtų, pilių...

Nutylu išgirdusi žingsnius. *Merde*. Nemaniau, kad bus kas pastebėjęs, kai išsmukau užpakaliniais laiptais. Rožyne manęs nieškos niekas daugiau, tik Anri Pintonas, nuo vaikystės žinantis mano slaptavietes. Dabar jis klausia:

– Su kuo čia kalbiesi?

– Su *la Femme Lafayette*, – prisipažįstu apsikabinusi akmeninę galvą. – Ji gera klausytoja.

Anri sukikena, kišenėje susiranda cigaretę ir prisideda.

– Klausyk, suprantu, niūroji negavusi stipendijos...

Man visada patiko jo amerikietiškas žargonas su prancūzišku akcentu, bet dabar suerzina, nes aš ne tik *niūroju*. Jis turėtų suprasti. Mudu čia kartu augome, lankėme mokyklą kartu, kol lėšos leido turėti atskiras berniukų ir mergaičių klases. Jis visada žinojo, kad svajoju būti ne vien vaikų mokytoja – šiai profesijai aš visai netinku ir įrodau tai, čiupdama cigaretę iš Anri burnos.

Jis leidžia, bet klausia:

– Stengiesi, kad išmestų iš darbo?

* Užkandžių (*pranc.*).

– Ar tai nebūtų dar vienas spyris į užpakalį? – klausiu pūsdama dūmą.

Iš mokytojų čia preventoriume tikimasi gero pavyzdžio. Tai yra, kad tokios jaunos moterys kaip aš negertų ir nerūkytų. Net pažangiai mąstanti ponia Beatrisė tikisi, kad bent *apsimetinėsiu* esanti gerai išauklėta. Deja, tas traukinys nuvažiavo po butelio šampano.

– Kaip manai, ar markizė de Lafajet mane įskųstų?

– Manau, ta sena ragana tylės, jei padėsi ją ten, kur buvo, kol dar niekas nepastebėjo, kad jos nebėra, – Anri atsikanda sausainio, likutį įdeda man į burną, neleisdamas pasakyti, kad panorėjusi galiu numesti savo skulptūrą nuo pilies stogo – o tikrai noriu. Gau nu kramtyti, klausausi atsklindančio iš vidaus prislopusio balsingo boso, saksofono dejonių ir aistringos šansonos, o Anri sako: – Bent jau ne Semas tave nugulėjo.

– Verčiau *būtų* Semas, – sakau barstydamą trupinius.

Tada nors kiek būčiau laimingesnė – dėl draugo. Bet stipendija atiteko tokiam nuobodai, norinčiam studijuoti inžineriją. Vieną iš komisijos narių buvau nugirdusi šnabždant:

– Marta turi talentą, bet jei bus karas, iš menininkų jokios naudos...

Anri atsikrenkščia ir sako:

– Sumaniau šį tą, kas tave pralinksmintų...

Viliuosi, kad ketina nukniaukti dar vieną butelį šampano, bet jis iš mėgstančių leisti laiką gamtoje ir mano, kad problemas galima išspręsti stovyklaujant, važinėjantis ant šieno vežimo ar plaukiojant vidurnaktį, todėl atsakau:

– Aš nenusiteikusi šokti į žuvų tvenkinį.

Jis nusivelka smokingą ir apgaubia man pečius.

– Šokim drauge į kitką.

Aš per daug įmetusi, kad priimčiau jo geras manieras ir sėdžiu kaip silpnaprotė, o jis kažko kniausias kišenėje. Tada išima spindintį mėnesienoje daikčiuką.

– Gal šitas bus tau paguodos prizas?

Žiedas? Alkoholio atbukinta susijuokiu ir stumteliu jį.

– Aš nenusiteikusi ir juokeliams.

Jis nesijuokia, bet negi jis rimtai? Aš juk našlaitė, neturiu šeimos, o Anri *tautos globotinis*, nes jo tėvas žuvo Verdeno mūšyje. Jis turi motiną ir skurdų šeimos ūkį, palaikantį, kol baigs medicinos studijas; jis svajoja kada nors dirbti gydytoju preventoriuje, taigi santuoka taip greit nenumatyta ar iš viso mažai tikėtina, ir mudu esame apie tai atvirai kalbėjęsi. Tačiau dabar jis atsikrenkščia ir sako:

– *Marta Simon...*

Sustabdu jį, kol nepriklaupė ant vieno kelio.

– Ar nori, kad tavo motiną ištiktų širdies smūgis? Dievaži, ji tikrai nemano, kad esu tau tinkama.

– Ji mano, kad iš viso nėra man tinkamos, – pripažįsta jis, laiko žiedą pakėlęs, ir mėnesienoje aš jį atpažįstu.

Aikteliu prisidengusi burną, nes jau žinau, kad jis rimtai. Čia jo motinos žiedas. Vaikystėje tą savitą deimantą, apipintą nenugludintu auksu, matydavau, kai beveik kiekvieną mėnesį ponija Pinton atvykdavo į pilį aplankyti Anri... ir pavydėdavau tų apsilankymų.

Kaip ir Anri, kai kurie kartu augę vaikai turėjo išgyvenusių tėvų ar senelių, kurie po karo jais galėjo pasirūpinti. Dauguma kitų galų gale buvo įvaikinti. Bet niekas nenorėjo tokios įžūlios peštukės mergiūkštės kaip aš. O, kelios poros susidomėjo, viena net aplankė antrą kartą, bet daugiau nepasirodė. Tada aš išmokau nebesitikėti, kad kas manęs ateis – įtikinau save, kad man nieko nereikia.

Dabar Anri net prisimerkęs stengiasi įžvelgti mano jausmus.

– *Maman* palaimino mane, kai priminiau, kad bet kada galiu būti paimtas į karą ir kad nėra prasmės laukti...

Išpučiu ilgą dūmų kaspiną susinervinusi, kad Anri patikėjo politikų nesąmonėmis, kurios jau ketverius metus neišsipildo, bet ir gerai, nes Prancūzija dar neatsigavusi nuo praėjusio karo.

– Turbūt mirtinai išgąsdinai motiną tokiomis kalbomis. Niekas tavęs į kariuomenę neims!

– Marta, – sako jis suraukęs antakius, – Hitleris persirito per Čekoslovakiją. Dabar Lenkijos eilė, ir jei taip nutiks, Prancūzija kariaus.

Jis pakvaišo. Mūsų vadai griežtai pasikalbės su Hitleriu, ir viskas. Prancūzija nekovos gelbėdama Lenkiją – dauguma mano mokinį nė nerastų jos ant gaublio. Vis dėlto matau, kad Anri iš tikrųjų baiminasi, tad stengiuosi, kad jo kakta nebūtų suraukta.

– Paklausk. Tu nė nepagalvotum apie santuoką šiuo metu, jei ne tavo tėvas.

Anri gūžteli pečiais.

– Gal ir ne. Bet jei žūsiu kare kaip jis, noriu palikti pasauliui ką nors po savęs. Jei ne vaiką, tai bent gražią našlę... Na, tai ką manai? Kam ta stipendija, kai turi sutuoktuvį žiedą?

Susiraukiu, nes tas klausimas žeidžia. Kodėl jam atrodo, kad meno studijos man reikalingos, kol pasipainios vyras? Dabar jau turiu pagalvoti apie du dalykus.

– Koks tu romantikas...

– Tu iš tų, kurios nekenčia sentimentų, – primena man atsiimdamas cigaretę.

Jis neklysta. Nekenčiu sentimentų. Vis dėlto akys sudrėksta, kai jis kilsteli ranką su žiedu ir sako:

– Marta, myliu tave nuo tos matematikos pamokos, kai Semas įkišo tavo kasytę į rašalinę, o tu atsigręžusi iš keršto smeigei jam plunksnakočiu, bet nepataikei ir įdūrei man. Matai? Delne tebeturiu žymę – Kupidono strėlės dūrį.

Abu pasijuokiamo, ir jis su nostalgija žvelgia į pilį, kur tai nutiko. Šį vakarą pilis gražiai apšviesta. Net nederančio keturkampio bokšto – jis naujas, nusipirkę pilį jį pastatė amerikiečiai – architektūra prožektorių šviesoje atrodo ne tokia bjauri. Mudviem pilis buvo saugus prieglobstis, bet jis gal mylėjo ją labiau, nes turėjo kur išeiti.

Nors nežinau, kas buvo mano tėvai, Anri tvirtindavo, kad mano tėvas taip pat turėjęs būti kareivis ir kad mudviejų didvyriai tėvai, jei tik būtų gyvi, mus sutuoktų.

Esu tuo įsitikinęs, sakydavo Anri. Anri visada viskuo įsitikinęs, tas bruožas mielas, bet erzina, nes aš nedaug kuo įsitikinusi.

Jo sumanymas geras, tik baisiai ne laiku. *Tikrai* myliu Anri. Jis gal ir atrodo esąs iš tų sacharininių šventuolių, bet gerai bučiuojasi, yra geriausias mano draugas ir panašiausias į šeimos žmogų iš visų pažįstamų. Dabar jis man siūlo galimybę turėti tikrą šeimą...

Turbūt būčiau kvaila, jei užriesčiau nosį, bet ką reikėtų susituokti, kai viskas taip nestabilu? Jis dar ne gydytojas, tai kaip mes versimės iš mano mokytojos algos? Dabar bent gyvenu už dyką, personalo bute. Pasibaisiu staiga toptelėjus, kad jis gali užtaisyti man vaiką, perkraustyti į motinos ūkį, ir tada visą gyvenimą melžčiau ožkas, bet gal jau metas pripažinti faktus ir atsikratyti svajonių gyventi menininkės gyvenimą Paryžiuje ar kur kitur. Karas atrodo visai netikusi priežastis tuoktis, bet būdama išgėrusi negaliu sugalvoti nieko geresnio.

Dabar Anri mesteli žiedą aukštyn ir pagauna.

– Tai ką pasakysi, baltapūke?

– Manau, apie tai reikia kalbėtis išsiblaivius. Duok man truputį laiko.

Bet taip nutinka, jog laiko mums nebelieka.

Rugsėjo pirmąją Vokietija įsiveržia į Lenkiją, Prancūzija paskelbia karą, ir nors dabar derliaus ėmimo metas ir kviečių pėdai dar laukuose, paskelbiama visuotinė mobilizacija. Anri ir Semas pašaukiami, ir aš kartu su jais važiuoju į traukinių stotį Polagė.

Prieš išlydėdama juos pasidariau pažo šukuoseną ant akių krintančiais kirpčiukais ir nesiliaujančiais – *aukščiau nosį, vyručiai* – tauškalais stengiuosi palaikyti jų dvasią, bet kone apmirštu išvydusi perone su ašaromis akyse apsikabinusius ir atsisveikinančius vyrus ir moteris.

Viskas čia atrodo nerealu. Kaip kokiame girtame sapne, todėl man tik reikia nubusti ir atsikratyti pagirių...

Semą mergina išlydi įdavusi dėžutę jo mėgstamų alžyrietiškų pyragaičių. Aš turiu Anri tik cigarečių, o jis man sako:

– Karas ilgai netruks. Keli susišaudymai, ir mes priversim tuos vokiečius susiprasti, ar ne?

Linkteliu, nors sunku įsivaizduoti Anri su šautuvu. O, su medžiokline šautuvu esu mačiusi, bet jis verčiau gydys gyvą būtybę negu sužeis. Dabar jis pabučiuoja mane į viršugalvį ir žvelgia į akis.

– Ar nesivelsi į bėdas ir atsilaikysi tvirtovėje, kol manęs nebus?

Man ne visai aišku, ką jis nori pasakyti, bet nuryju gumulą gerklėje ir pažadu. Stengiuosi likti rami konduktoriui ėmus šaukti, kad keleiviai liptų į vagonus. Taip stengiuosi nepaisyti balso galvoje, klykiančio, kad kai buvau kūdikis, kažkas paliko mane gatvėje Paryžiuje, ir nuo tada žmonės nuolat mane palieka. Našlaityno draugai buvo įvaikinti arba užaugo ir išvažiavo. Mokytojai ir slaugės, ir Lafajeto atminimui skirtos institucijos administratoriai atvykdavo ir išvykdavo. Net Semas kelerius metus gyveno kažkur kitur, tik paskui grįžo į pilį dirbti preventoriume. Vienintelis Anri čia nuolat buvo su manimi, o dabar ir jis išvažiuoja.

Kokia aš visiška kvaiša.

Pasigirdus švilpukui springdama ištariu:

– Ar dar ne per vėlu pasakyti, kad tekėsiu už tavęs?

Anri plačiai nusišypso.

– Pačiu laiku!

Jau lipdamas Semas jam šūkteli:

– Pintonai, paskubėk!

– Mes susižadam, – šūkteli atsakydamas Anri ir ieško marškinų kišenėje.

Negaliu patikėti, kad jis turi čia žiedą, bet turi. Ir juokiasi iš mano nuostabos.

– Žinojau, kad sutiksi, Marta. Tik nemaniau, kad lauksi ligi paskutinės minutės, kad pasakytum taip.

Apsiverkčiau, jei būčiau verksnė.

– Gaila, kad per vėlu susituokti ir pasidžiaugti laime.

Anri juokiasi.

– Turėsiu ko laukti.

Jis užmauna žiedą man ant piršto, mes bučiuojamės, o traukinys pajuda. Anri nenorom atsitraukia, pabėgėja ir užšoka ant laiptelio, mojuoja traukiniui išpūskuojant iš perono. Stoviu palikta su žiedu ant piršto, tebejaučiu bučinį ir esu vienišesnė nei iki šiol. Vyrai išgirsta būgną ir išžygiuoja, o ką daryti kariaujančiame pasaulyje tokiai mergaitei kaip aš?

PIRMA DALIS

Po metų ir dviejų mėnesių

MARTA

Šavanjakas-Lafajetas
Laisvoji zona
1940 metų spalis

MAN BEVEIK PAVYKO, pagalvoju, kai aukštumoje pasirodo dantytas pilies kuoras, ir imu greičiau minti dviračio pedalus. Važiavau pro gelstančius rudeniškus ūkių laukus, pro preventoriumo berniukų miegamuosius, pro čerpėmis dengtus miestelio namus. Ir nors nu-
nešioti jojimo batai pritrynė pūsles, jaučiuosi pakiliai.

Artėdama prie pilies vartų jau nesibaiminu, kad iš manęs atims tai, ką vežiau šitiek kelio, gal dėl to taip nustembu prie miestelio fontano pamačiusi juodą seržanto Travero „Citraën“.

Quelle malchance!

Seržantas Traveras kas vakarą grįždamas namo patruliuoja mūsų miestelyje. Šiandien žandaras kažkodėl ankstyvas ir atidaręs savo kledaro kapotą kuičiasi kažką taisydamas.

Stengiuosi prasmukti, bet jis pastebi ir mosteli sustoti.

Man apmiršta širdis, Traveras artinasi nusiėmęs uniforminę kepurę, laiko ranką ant pistoleto dėklo.

– Ką čia turime, *mademoiselle*?

Deduosi esanti rami, o jis jau vypso į permestus per dviračio rėmą pintus krepšius.

– Tik šiek tiek produktų iš Polagė.

* Kokia nesėkmė! (*Pranc.*)

Šiame artimiausiame nedideliame mieste už maisto talonus pirkau sausos dešros, bet juodojoje rinkoje išmainiau ją į cukrų, popierių mokyklai ir vaistus preventoriumo gydytojams.

Mainai juodojoje rinkoje, norint gauti sunkiai prieinamų prekių, draudžiami. Nors rizikavau geru tikslu, turėjau ir savanaudišką paskatą. Tas landūnas policininkas ją atskleidžia ir smerkiamai suraukia vešlius antakius.

– Cigaretės?

Anot naujojo mūsų vadovo maršalo Peteno, rūkančios prancūzės – ką jau kalbėti apie svetimšales ir nepatriotiškai nusiteikusias mokytojas – yra kaltos, kad Prancūzija pralaimėjo.

Bet man atrodo, kad dėl to kaltas Hitleris.

Gal net ir tie karo vadai, kurie kaip Petenas tikėjo pasakomis, kad toji kvaila Mažino linija mus apsaugos. Bet man taip kalbėti negalima. Neturėčiau taip net *galvoti* apie maršalą – žmogų, išgelbėjusį Prancūziją praėjusiame kare ir, kaip visi kalba, vienintelį, galintį išgelbėti mus dabar.

Bet *merde*, kokie pasipūtę idiotai įvėlė mus į šį karą?

Prieš penkis mėnesius Hitlerio *panzer** divizijos persirito per prancūzų gynybinius įtvirtinimus. Sąjungininkai pabėgo iš Diunkerko, palikę keturiasdešimt tūkstančių prancūzų kareivių dengti juos ir sulaikyti vokiečius. Viskas buvo veltui. Po aštuoniolikos dienų mes pasidavėme, ir pasaulis liko sukrėstas. Man, kaip beveik visiems, palengvėjo, maniau, kad mūšiai liausis ir Anri grįš namo. Bet dabar Eifelio bokšte plevėsuoja vėliava su svastika, Prancūzija – ar tiek jos, kiek dar liko už demarkacijos linijos – yra neutrali, o Britanija kaunasi toliau, viena.

Beveik du milijonai prancūzų kareivių yra karo belaisviai – tarp jų ir Anri. *Mano* Anri. Kai viskas šitaip, neišprotėti man padeda tik rūkymas, todėl pameluoti lengva.

* Tankų (*vok.*).

– Cigaretės baronui.

Žandaras per petį žvilgteli į pilį ir sako:

– Maniau, baronas de LaGranžas mieliau rūko pypkę.

Šiuo metu baronas laikinai eina preventoriumo direktoriaus pareigas. Baronienė praėjusiame kare išmoko slaugyti ir įgudo organizuoti, bet dabar moterims, deja, nedera vadovauti, todėl pareigos atiteko jos vyrui. O kadangi baronas – elitinės pilotų mokyklos steigėjas ir senatorius, turintis ryšių naujojoje Viši vyriausybėje, – yra toks galingas, pasiteirauti jo apie cigaretes bus neįmanoma.

Traveras tai žino ir raukia vešlius antakius.

Jau manau, kad numos ranka ir nueis. Bet jis nubraukia nukritusius lapus nuo žemo akmeninio aptvaro ir atsišlieja.

– Šiuo metu mes jaučiamės nuo visko atskirti, panele, ar ne? Sakykit, ką gi mokytoja tokiomis gražiomis mėlynomis akimis veikia, kai mokykloje nebūna pamokų?

– Gulinėju ir valgau šokoladinius saldainius.

Ką jis sau mano? Juk reikia išmaitinti keturis šimtus ligotų preventoriumo vaikų, vadinasi, turime auginti daržoves, melžti karves, šerti kiaules ir jas skersti.

Kiekvieną dieną vargstame nuo pat karo pradžios, bet nematau, kad jam tai rūpi. Ne, žandarui bus parūpę kas kita, nes jis, paėmęs man už riešo, pabrauko per jį nykščiu.

– Atžariai kalbate, panele. Su pareigūnu, žiūrinčiu tvarkos, turėtumėte elgtis pagarbiau.

Gal ir taip, nes jis gali mane areštuoti arba atimti nelegaliai įsigytas prekes, bet suima pyktis, kad jis mane liečia. Manau, nedrįstų, jei mūvėčiau sužadėtuvių žiedą. Bet jis pakištas po šalikėliu ant kaklo kabo ant grandinėlės, nes nuo piršto slysta, mat per karą sulysau, tai ir pirštas suplonėjo. Apie tai pagalvojusi užsidegu kautis.

– Tikrai norite žinoti, ką veikiu, kai būnu viena? Bučiuoju savo sužadėtinio fotografiją ir meldžiuosi, kad jis gyvas sveikas grįžtų iš karo belaisvių stovyklos.

To gana žandarui sugėdinti, ir jis gūžteli, tartum būtų mane tikrinęs.

– Kad visos prancūzės būtų tokios atsidavusios.

Kurgi ne, tokia jau aš atsidavusi, kad priverčiau Anri laukti ligi paskutinės minutės, kai jau buvo per vėlu surengti vestuves, kokių jis norėjo. Pasijutusi bjauriai kalta, nusuku žvilgsnį, žandarui tai nepraslysta pro akis.

– Ar tikrai nieko nenuslėpėte, panele? Jūsų skruostai nukaito!

– Nuo oro vėsos, – teisinuosi ir užsitraukiu ant ausų seną raudoną beretę. – Be to, pavargau visą rytą stovėdama eilėse prie krautuvių Polagė ir važiuodama namo.

Melas kvailas, nes Traveras žino, kad nuo vaikystės einu į pėsčiųjų žygius, stovyklauju ir medžioju šiuose atšiauriuose miškuose. Pavažiavusi dviračiu nepervargsiu. Betgi alkanai viskas sunkiau.

Traveras išpučia plačią iškilią krūtinę.

– Mankšta jums į sveikatą. Maršalas liepia būti stipriems. Daug mankštintis gryname ore.

Galėčiau bet kada pralenkti Traverą bėgimo varžybose, bet verčiau nereikia, todėl griebiuosi sarkazmo:

– Privalome nugalėti supuvusį *la décadence* ir gražinti Prancūzijai garbę?

Jis juokiasi, ir aš juokiuosi, bet mums nelinksma.

Anot maršalo, *Prancūzijos garbė* tokia silpna, kad jos nebepeliko mene, poetų kalboje, jos nebeturi moterys ir vyndariai. Bet per BBC radiją tas nenaudėlis generolas de Golis kalba, kad prancūzai gali nusiplauti negarbę, savižudiškai priešindamiesi naciams.

Netikiu nė katruo.

Šiais laikais nebegali tikėti niekuo, tik sava nauda. Savanaudiškumas mane tik ir gelbsti. Susigundęs dešros galu, išlindusiu pro popierių, Traveras nusilaužia jį pietums, kitką palieka man.

– *Au revoir, mademoiselle.*

Jis supranta, kad esu nusikaltusi mainais juodojoje rinkoje, antraip nebūtų ėmęs gabalo mano dėšros, todėl neprieštarauju.

– *Adieu!*

Jau už pilies vartų aš sukiojuosi, saugodamasi purvo balų ke-liuke, ant jo visą savaitę stovi įklimpusi greitiosios pagalbos mašina, nes išsibaigė degalai. Vaikams pertrauka, jie su skautų uniformomis; atrodo, kad visi dabar vilki kokią nors uniformą, *kad atgauntume dorą.*

Nuo sūpuoklių prie manęs atskuodžia šviesiaplaukė aštuonmetė, iš Lilio patekusi pas mus dėl rachito, jos garbanos net šokčioja, taip skuba per nukritusius lapus su manimi pasisveikinti šaukdama:

– *Maitresse! Maitresse!*

Paskui ją lekia astma sirgusi penkiolikmetė iš Tulūzos, ji beveik pasveiko, ir jau greitai parsisims ją namo.

Abi mergaitės smalsauja, kas tuose paketuose, todėl subaru:

– Nekiškite nosies. Čia staigmena virtuvei.

Mažoji mergaitė išpučia akis.

– Tai radote katės liežuvėlių?

Visi Lafajeto pilies vaikai mėgsta trapius sviestinius sausainius, iš Niujorko siųstus ponios Beatrisės, bet jie nežino, kad mūsų atsargos dėl blokados baigia išsekti. Vaikams karas atrodo labai toli, mes norime, kad jie ir toliau taip galvotų, todėl sakau:

– Sausainius palaikysime Kalėdoms, bet lėšių sriubos gal gausite pagardintos dėšra. Dabar bėkite pažaisti ligi pogulio.

Mergaitėms nubėgus pastatau į vietą dviratį, cigaretes susikišu į užpakalinę kišenę ir nešu krepšius į seną feodalinių laikų sargybos virtuvę, baronienės paverstą šiuolaikiniu konservų fabriku. Ji pasiryžusi iki žiemos pasūdyti, išrauginti ir užkonservuoti viską, kas valgoma, o jai padeda seniausia mokyklos darbuotoja ponja

* Mokytoja! (*Pranc.*)

LeVerjė ir generalinė aukų fondo sekretorė ponia Simon – jos abi suaugusios su pilimi kaip medinės suveriamų langų langinės.

Besidarbuodamos prie senų varinių puodų, pakabintų po skliautuotomis lubomis, visos trys pasveikina mane kaip didvyrę, gavusią nors tą *mažumėlę* cukraus. Bet aš nenoriu likti ir džiaugtis pagyromis, kad tik nepristatytų virti žemuogių uogienės.

Taip skubu išvengti konservavimo pareigų, kad vos nesusiduriu su daktaru Angladu – jis lipa žemyn nešinas padėklu su švirškštais. Kai pamato, ko jam gavau, rūsti veido išraiška dingsta.

– Sulfonamidas, – pagarbiai sušnibžda. – Bet daktaras Bulanjonas sakė laukiaš siuntos iš Polagė tik po savaitės. Kur gavote?

– Verčiau per daug neklausinėkit.

Bent taip man pasakė ponia Simon, imdama pinigų iš jos žinioje esančio seifo, kai siuntė mane su šiuo pavedimu. Dar yra sakiusi: *Kai vyksta karas, geriausia niekam nesakyti to, ko jiems nereikia žinoti.*

Dabar daktaras Angladas nedrąsiai žvelgia į mane pro apskritus akinių vielos rėmeliais stiklus.

– Galite gauti daugiau?

Purtau galvą. Dabar kieno nors kito eilė rizikuoti juodojoje rinkoje. Kokį kartą surizikuoji impulsyviai. Antrąkart jau būtų kvaila. Aš ir taip visada maniau, kad nereikia dėl kitų kišti galvos, jei nenori jos netekti. Taigi, atlikusi gerą darbą, klumpinu į savo klasę, paprastą kambarį su eilėmis paprastų stalelių mergaitėms ir vienu – man. Virš durų kabo naujas maršalo portretas – žilaplaukis, žilomis žandenomis, su uniforma. Kiekvienas mokytojas Prancūzijoje turi skatinti vaikus siųsti naujai valstybės galvai piešinius, laiškus ir pasakojimus, vadinamąją *Kalėdinę staigmeną maršalui.*

Mane tai piktina. Mūsų ligoniukai, kol pasveiksta, pabūna preventoriume nuo pusės iki dvejų metų. Mano pareiga rūpintis, kad jie neatsiliktų ir išlaikę egzaminus gautų pradinio mokslo pažymėjimą. Mokau mergaites skaityti, rašyti ir matematikos pagrindų.

Neturiu laiko aiškinti apie maršalą ar jo vadinamąją naują Nacionalinę revoliuciją. Gal tiesiog nenoriu, nes mano jausmai jo ir šios revoliucijos atžvilgiu painūs. *Bet neturiu teisės teisti.* Nesu karo didvyrė, o visi sako, kad maršalas daro, ką tik gali. Galų gale, kai pusė šalies okupuota nacių, mes visi šautuvo taikiklyje, ir neįmanoma suprasti, kurį iš naujų įstatymų bruka mums į gerkles pats maršalas, o kurį Hitleris bruka jam.

Apie tai galvodama imu ruošti rytdienai penkiolika rašybos kontrolinio kopijų, mokytojo egzempliorių padedu ant ištirpintos hektografo plokštės, kol paruošiu rašalą. Tada rūpestingai prispaudžiu popierių prie drebučių ir gerai išlyginusi gaunu tobulą kopiją. Užduotis ant lapų visada ruošu labai reikliai, nes tai labiausiai priimana meninę kūrybą, ypač dabar, kai stinga plunksnų, popieriaus, anglinių pieštukų ir dažų. Kol kopijos džiūsta, peržiūriu Kalėdinės staigmenos užduotis.

Viena mano mokinė maršalą pavaizdavo kaip liūtą su prancūziška karine kepure, nes pasakiau jai, kad maršalas buvo vadinas Verdeno Liūtu, ir tas piešinys prajuokina, nes liūtą ji nupiešė su maršalo ūsais. Mažiau džiugina pataikūniški vyresniųjų mergaičių rašinėliai apie tai, kad maršalas padovanojo Prancūzijai *savo asmenybę*. Gal būčiau atlaidesnė, jei Anri nesėdėtų belaisvių stovykloje pagal maršalo suderėtas pasidavimo sąlygas.

Prie mokytojos stalo sukrimtusi kelis griežinėlius dešros vis tiek jaučiuosi alkana. Čia, kaimiškoje vietovėje, mes gauname kiaušinių ir vaisių, net sviesto, bet vis atrodo, kad per mažai. Alkį apmalšina cigaretės, todėl reikės susirasti slaptą vietelę pilyje, kad rūkančios nenutvertų pernelyg uoli skundikė mūsų buities darbų mokytoja Faustina Ksavjė, visada su aukštomis krakmolytomis apykaklėmis ir per kietai susegtais plaukais. Laimei, žinau visas slaptas vietas. Senuose slaptuose feodaliniuose koridoriuose šiuo metų laiku per šalta, o aš pernelyg klaustrofobiška juose užsibūti, bet palėpėje yra saulėtų langų, todėl ją mėgsta pilies katės – ir aš taip pat.

Čia kurdavau skulptūras ir piešdavau eskizus, bet dabar man-sardoje niekas nebesilanko, todėl, kai pastūmusi plačiai atidarau duris ant surūdijusių vyrių, išsigąstu, nes prie lango kažkas sėdi. Tas, kas sėdi, vienodai išsigąsta manęs.

– *Sacrebleu!* – Su visa monumentalia didybe išnyra tamsiaplaukė gražuolė šilkinė palaidine, ryškiai raudonomis lūpomis ir cigarete kandiklyje tarp pirštų. – Maniau, čia *maman* atėjo manęs prigriebti.

– Jūsų *maman*? – sutrikusi klausiu.

Elegantiška nepažįstamoji įdėmiai žvelgia.

– ... Marta?

Ir aš žvelgiu įdėmiai, bet jos neatpažįstu.

Ji patenkinta nusišypso.

– Ką, neprisimeni manęs?

Jaučiu, kad turėčiau. Nė vienas menininkas nepamirš tokių kaip jos skruostikaulių, bet pilyje kasdien lankosi daugybė žmonių ir vagia mano laiką. Vis dėlto ilgos tamsios blakstienos man matytos...

– Maždaug prieš dešimt metų, – primena ji. – Mama buvo mane atsivežusi per kažkokią šventę. Tu buvai kone vienintelė mergaitė našlaityne, tai aš numezgiau tau raudoną beretę... o tu išsivedei mane pasivažinėti rogutėmis.

Tai išjudina atmintį. Man buvo trylika, o jai dvylika, buvo sportiška, berniukiška. Dabar jau labai moteriška, todėl ir neatpažinau barono dukters.

– Ana de LaGranž?

Ji švysteli *art deco* vestuviniu žiedu ant kairės rankos, vos neapakina žalio pailgo smaragdo žaižaravimu ir sako:

– Prieš pat karą tapau *comtesse* *de Gabrian... bet tai nesutrukdytų mamai manęs apibarti kaip vaiko, jei užklyptų rūkančią prie šventų relikvų.

Be jokios pagarbos ji mosteli į dėžes padovanotų pilies muziejui

* Grafiene (*pranc.*).

dar nesutvarkytų sendaikčių. Uniformos, žemėlapiai, vėliavos – manomai nenutraukiamos sąjungos su Vakarų demokratijomis, padėjusiomis praeitame kare, ženklai. Bet *šiame* kare Sąjungininkai britai Diunkerke mus metė, o amerikiečiai neutraliai gūžtelėję pečiais leido Hitleriui mus užpulti. Taigi man šiose dėžėse tėra demokratinės sąjungos liekanos. O jei jau taip, tai nemanau, kad šiek tiek tabako dūmų joms pakenks...

– Tai tu dabar grafienė, – švilpteliu, ir nuskamba maždaug kaip *čia tai bent*. – Ar man padaryti reveransą?

Ji juokiasi.

– Nedrįšk. Nesinaudoju tuo kilmingu titulu, nebent noriu parzinti mamą primindama, kad pranokau ją, deja, ji gryna amerikietė ir neima į galvą.

Aš šypsausi, pasilenkusi glostau pilką katę, besiglaustančią apie kojas.

– Žinai, tebenešioju tą raudoną beretę. Visi miestelyje pamato mane už mylios. O dėl motinos nesijaudink. Dabar baronienei rūpi užkonservuoti viską, kas tik mums prieinama.

Ana papplekšnoja sėstis šalia prie lango – man ar katei, o gal mums abiem.

– Pavaišinėčiau cigarete, bet čia jau paskutinė...

– Ačiū, turiu savo, – parodau melsvą pakelį su sparnuotu šalmu, tik neturiu tokio kandiklio kaip jos, o jei ir turėčiau, nesinaudočiau. – „Gauloises“.

– „Gitanes“, – sako Ana, rodydama deimantais inkrustuotą portsigarą.

Ak, argi ji ne žėri? Gerai užtraukusi sako:

– Šią vasarą, kai išgirdusi oro pavojaus sirenas Paryžiuje nebežinojau ko griebtis, šis portsigaras buvo vienintelis iš mano vyro daiktų, kurį pavyko išgelbėti iš buto. Jeigu būčiau galvojusi blaiviai, būčiau nusikabinusi nuo sienos įrėmintą jo portretą. Dabar vienintelis jį primena tik šitas...

*Susijaudinusi noriu juoktis ir džiūgauti, kad viskas baigta,
Bet, aišku, taip nėra. Mūsų mūšis amžinas, jame kariauja karta
po kartos, ir veikiausiai viskas, ką mes galime padaryti,
tai nesiliauti kovoje, o tam drąsos reikia dar daugiau.*

© Kate Bailey

STEPHANIE DRAY (Stefani Drei) – pripažinimo sulaukusi istorinių romanų autorė, buvusi teisininkė ir mokytoja. Jos kūriniai nuolat atsiduria *New York Times*, *Wall Street Journal* ir *USA Today* bestselerių ir JAV laukiamiausių metų knygų sąrašuose. „Lafajeto pilies moterys“ – vienuoliktas autorės romanas ir pirmoji lietuvių skaitytojų pažintis su S. Dray kūryba.

Šavanjako Lafajeto pilyje laikas ir erdvė suvienija tris moteris, pranakusias savo epochas ir tapusias kovų už laisvę šauklėmis.

Adriana de Noel Lafajet – patikimiausia Žilberio Lafajeto, JAV nepriklausomybės karo ir Prancūzijos revoliucijos didvyrio, sąjungininkė, patarėja ir strategė. Tik jos sumanymas apsaugo jūdviejų santuoką nuo klastingų Marijos Antuanetės dvaro intrigų ir paverčia porą viena įtakingiausių Prancūzijoje. Amerikietei aktorei ir skulptorei, milijonieriaus žmonai Beatrisei Čanler sunku pasakyti „ne“. Išvydusi Pirmojo pasaulinio karo keliamą siaubą ji imasi padėti nukentėjusiems, tačiau sumaištyje netikėtai sutinka ir savo gyvenimo meilę. Marta Simon – Šavanjako Lafajeto našlaičių namų auklėtinė ir talentinga menininkė. Ji stebi nacių okupuotos Prancūzijos vargus, o kai krašto gyventojams kyla mirtinas pavojus, ryžtasi veikti.

Ekstravagantiškos karališkųjų rūmų kasdienybės, Vakarų fronto apkasų tikrovės bei nacių savivalės fone autorė meistriškai atskleidžia, kuo gyveno moterys, apie kurias istorija nutyli. Jos drąsiai ir ryžtingai keitė likimus, globojo, gynė artimuosius, kiekviena savaip troško laisvės ir kovėsi savo frontuose.

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt